

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

О. Ю. Приходченко, старший викладач, Національна металургійна академія України, oksana.prykhodchenko@gmail.com, С. Д. Приходченко, к. т. н., асистент, НТУ «Дніпровська політехніка», sergejpr@gmail.com

Метою роботи є розробка теоретичних основ інформаційного забезпечення та комплексної системи показників для підтримки прийняття рішень учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення. У статті приведено аналіз результатів діяльності системи недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) України з 2006 по 2018 рік.

Використані наступні методи: системний – для виявлення чинників, які впливають на вибір суб'єкта недержавного пенсійного забезпечення, метод фінансових обчислень для оцінки діяльності НПФ, метод кластерного аналізу – для структуризації ринку недержавних пенсійних фондів, метод адитивної згортки критеріїв для розрахунку інтегрального показника оцінки НПФ, метод рейтингування для оцінки доступності та відкритості інформації та інтегрального показника оцінки НПФ.

У роботі представлено розроблену систему кількісних та якісних показників діяльності НПФ, за допомогою якої був проведений аналіз п'ятдесяти восьми НПФ України станом на 31.12.2018 р. Вдосконалено систему якісних показників оцінки відкритості та доступності інформації про НПФ. Запропоновано та розраховано інтегральний показник, який враховує кількісні та якісні параметри, а саме: показник чистої вартості одиниці пенсійних активів, середній за три останні роки коефіцієнт реального доходу, коефіцієнт витратності на обслуговування НПФ та забезпечення відкритості та доступності інформації про НПФ. Виділено п'ять основних кластерів НПФ України за показниками чистої вартості активів НПФ, кількості учасників, чистої вартості одиниці пенсійних активів, середнього за три останні роки коефіцієнту реального доходу. Кожен з кластерів має свої особливості щодо впливу на систему недержавного пенсійного забезпечення, охоплення населення та ефективності діяльності. Виявлено диспропорції в розвитку системи НПФ.

Розроблено методологічні основи для інформаційного забезпечення аналізу НПФ. Запропонована база даних, накопичена в ній інформація, методичні рекомендації щодо аналізу якої повинні допомогти тим, хто тільки планує обрати НПФ або приймає участь у НПФ з недостатнім рейтингом відкритості та доступності інформації.

Ключові слова: накопичувальний недержавний пенсійний фонд, чисті активи, чиста вартість одиниці пенсійних внесків, коефіцієнти номінального та реального доходу, коефіцієнт витратності на обслуговування НПФ, доступність та відкритість інформації, кластерний аналіз.

Постановка проблеми. Система пенсійного забезпечення України за законодавством складається з трьох рівнів: обов'язкового розподільчого, обов'язкового накопичувального та добровільного накопичувального [1, 2]. На даний час працюють лише перший та третій рівень. Аналіз звітів

Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері фінансових послуг, свідчить про слабкий розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, зменшення кількості недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) та нерівномірне збільшення чистих активів.

Таким чином, за даними Державного реєстру фінансових установ на 31.12.2018 р. працювало 62 НПФ та 22 адміністратори НПФ, тоді як максимальна кількість НПФ була у 2009 році та становила [3].

Активи НПФ на 01.01.2019 р. становили лише 0,08% ВВП України (активи НПФ – 2745,23 млн грн; ВВП – 3558706 млн грн) [3–4]. Тоді як в відсоток учасників системи недержавного пенсійного забезпечення, які роблять внески, в порівнянні з кількістю зайнятого населення працездатного віку становить близько 4,9% (774 тис. осіб учасників НПФ проти 15718,6 тис. осіб) [3, 5].

Тому необхідне більш детальне дослідження в розрізі окремих НПФ, щоб виявити основних учасників ринку, результати яких впливають на загальний рівень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню результатів роботи системи недержавного пенсійного забезпечення, теоретичним засадам, економіко-математичному моделюванню присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних вчених. Актуарному оцінюванню діяльності НПФ присвячені роботи Л. П. Якимової, в яких представлена система економіко-математичних моделей для прийняття управлінських рішень [6]. В роботі Є. О. Малишко надаються методичні та практичні рекомендації суб'єктам підприємництва щодо вибору фінансових стратегій у сфері недержавного пенсійного забезпечення [7]. Дослідження фінансових ресурсів НПФ представлено в роботі С. А. Теслюк [8]. Дослідження ефективності діяльності НПФ відносно адміністративних та інвестиційних витрат проводиться в роботі Алсерда, Біккера, Ван дер Лекка [9]. Основні показники для оцінки діяльності НПФ пропонуються в рекомендаціях Української асоціації інвестиційного бізнесу [10]. Комітетом підприємців ринку фінансових послуг і з питань соціальної відповідальності бізнесу при Торгово-промисловій палаті України розроблено методику для побудови рейтингу відкритості НПФ [11]. Але не вистачає інформаційного забезпечення та комплексного підходу для оцінки НПФ за допомогою кількісних та якісних показників для підтримки прийняття рішень учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення

Формулювання мети статті. Метою роботи є розробка теоретичних основ інформаційного забезпечення та комплексної системи показників для підтримки прийняття рішень учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення мети використані наступні методи: системний – для виявлення чинників, які впливають на вибір суб'єкта недержавного пенсійного забезпечення, метод фінансових обчислень для оцінки діяльності НПФ, метод кластерного аналізу – для структуризації ринку НПФ, метод адитивної згортки критеріїв для розрахунку інтегрального показника оцінки НПФ, метод рейтингування для оцінки доступності інформації та інтегральної оцінки.

Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів проводиться як зовнішніми так і внутрішніми користувачами інформації. На макрорівні економіки стан недержавного пенсійного забезпечення повинні контролювати державні органи для дослідження його розвитку, визначення ролі в соціальному забезпеченні та впливу на інші ланки економіки. Необхідно вчасно виявляти сигнали щодо проблем діяльності як на макрорівні, так і на мезорівні, тобто компаніям з управління активами НПФ. Згідно з законом України НПФ є неприбутковою фінансовою установою, але отримувати інвестиційний прибуток є вкрай важливим завданням, щоб забезпечити збереження та примноження внесків вкладників. Тому для компаній з управління активами (далі – КУА) важливо оцінювати ефективність діяльності та прогнозувати майбутні показники НПФ. На мезорівні для підприємств та організацій, які вже є клієнтами НПФ або тільки обирають НПФ для співпраці та на мікрорівні для індивідуальних існуючих та потенційних учасників необхідно мати інформацію для обґрунтованого вибору.

Таким чином, мета аналізу залежить від рівня суб'єкта економічної діяльності. В свою чергу методичні підходи до аналізу НПФ та набір показників, які повинні бути розраховані, залежать від мети дослідження та користувачів інформації.

На макрорівні аналізують відсоток активів НПФ у ВВП, щоб розуміти вплив та

розвиток даної ланки в економічній системі країни. Аналіз динаміки цього показника говорить про недостатній розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення та

негативні тенденції щодо зменшення відсотка активів НПФ у ВВП з 01.01.2016 року до 01.01.2019 року (див. рис.1).

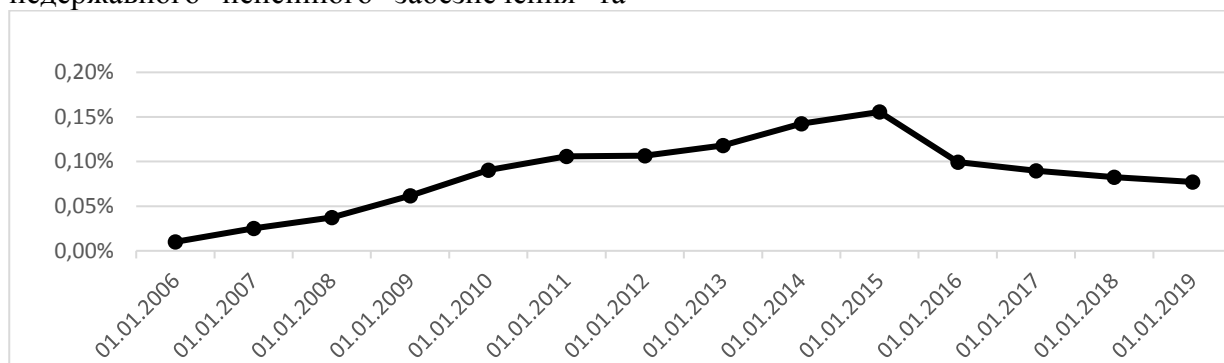

Рис.1. Відсоток активів НПФ у ВВП за період 01.01.2006-01.01.2019 роки (розраховано авторами за [3,4])

Аналіз динаміки загальної вартості активів, суми інвестиційного доходу, суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів та прибутку від інвестування активів НПФ показує, що до 01.01.2015 р. ріст цих показників був досить рівномірним,

але у 2015 році система зазнала збитків, через що спостерігається на 01.01.2016 р. різке зниження показників накопичених активів, суми інвестиційного доходу та прибутку (див. рис.2). З 01.01.2016 року означені показники показали ріст.

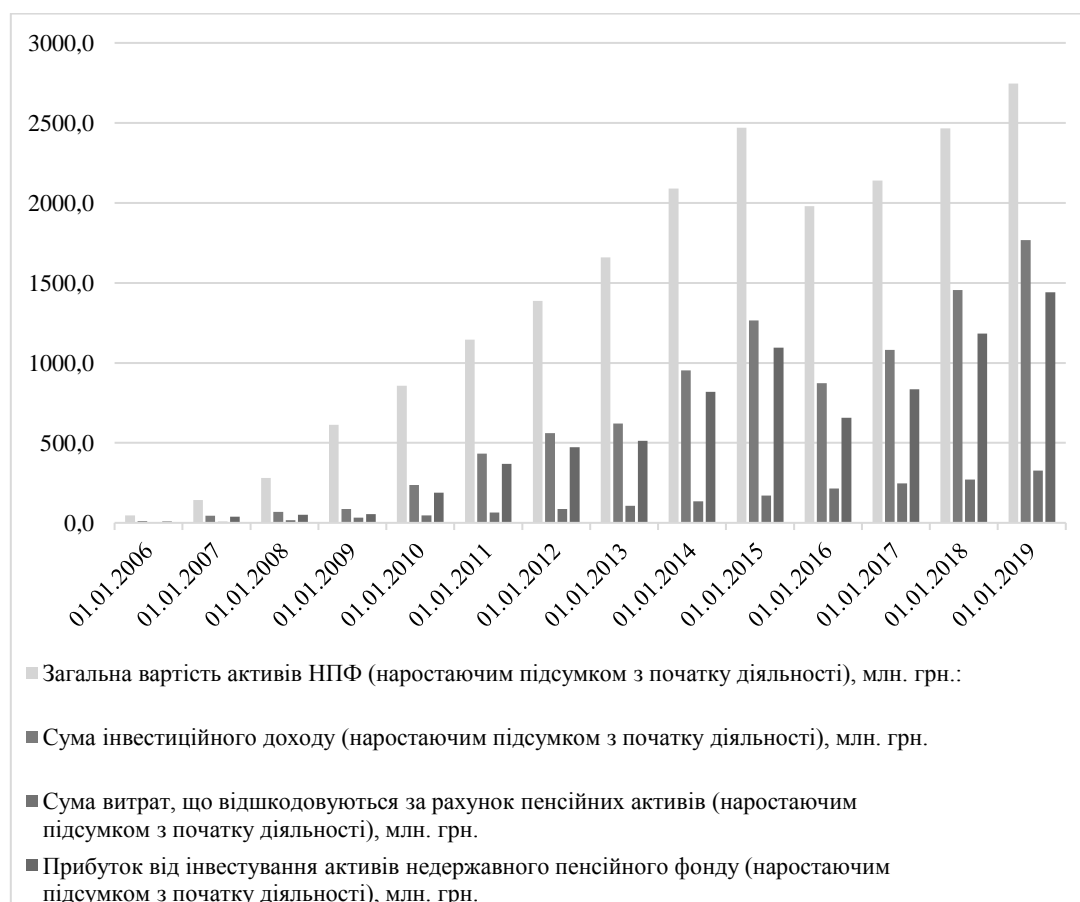

Рис. 2. Динаміка показників системи НПФ за період 01.01.2006–01.01.2019 роки (складено за [3])

Щодо сум пенсійних внесків та пенсійних виплат, то спостерігається наступне: до 01.01.2016 р. пенсійні внески постійно зростали, з 01.01.2016 р. значний ріст при-

пинився; сума пенсійних виплат постійно зростає, що пояснюється досягненням пенсійного віку учасниками (див.рис.3).

Рис. 3. Динаміка сум пенсійних внесків та виплат НПФ за період 01.01.2006–01.01.2019 роки (складено за [3])

Для підприємств та організацій, індивідуальних учасників, які обирають суб'єкта недержавного пенсійного забезпечення для подальшої співпраці необхідна доступність та відкритість даних про діяльність НПФ. Актуальні показники, зрозуміла та зручна форма подачі інформації здатна збільшити фінансову грамотність та довіру населення. Тому важливо мати відповідне інформаційне забезпечення та методичний інструментарій для аналізу діяльності недержавних пенсійних фондів. Перевірка контекстного наповнення сайтів НПФ, адміністраторів НПФ та КУА НПФ, показала, що дані щодо показників діяльності НПФ подані в різних обсягах. Тому доцільно створити базу даних, яка буде містити показники діяльності недержавних пенсійних фондів, а саме якісні показники, первинні індикатори діяльності НПФ, та похідні показники (розрахункові коефіцієнти). Метою створення даної бази є збирання організаційної інформації, показників фінансової звітності НПФ та побудова профілю або візитівки НПФ. Профіль НПФ повинен відображати актуальні показники та мати можливість висвітлення інформації

за попередні періоди в табличному та графічному вигляді.

Якісні показники, які представлені на сайтах НПФ, адміністраторів НПФ та КУА НПФ оцінюються за алгоритмом, в основу якого покладено методику, складену Комітетом підприємців ринку фінансових послуг і з питань соціальної відповідальності бізнесу при Торгово-промисловій палаті України [11]. Авторами дороблена система оцінки наявності чистої вартості одиниці пенсійних активів, наявності окремих фінансових показників та фінансової звітності взагалі, можливість отримання власного кабінету тощо. Якісні показники:

1. Повна інформація про НПФ, адміністратора НПФ, КУА; код за ЄДРПОУ, повне найменування, контактні дані (область, повна адреса. ПІБ керівника), свідоцтво про реєстрацію фінансової установи (серія, номер, дата видачі)

2. Посилання на власний робочий сайт, сторінку НПФ на сайті Адміністратора пенсійних фондів (АПФ) та/або КУА (за наявності сторінки 0,5 балів).

3. Оцінка доступності та актуальності інформації на сайті:

а) Наявність на сайті або сторінці НПФ на сайті АПФ або КУА історії чистої вартості одиниці пенсійних активів у вигляді графіку та її зміни у відсотках за різні проміжки часу (від 0 до 2,5 балів). Також враховуємо співставлення з індексом інфляції, можливість обирати період.

б) Наявність на сайті або сторінці НПФ детального портфелю пенсійного фонду (від 0 до 2,5 балів). Враховується те, наскільки детально розкрита інформація про структуру активів НПФ, можливість обирати певний момент часу.

с) Наявність на сайті або сторінці НПФ інформації про компанії, які його обслуговують (від 0 до 0,75). Враховується повнота інформації.

д) Наявність на сайті або сторінці НПФ статутних документів (від 0 до 1).

е) Наявність на сайті або сторінці НПФ інформації про органи управління пенсійного фонду (члени Ради НПФ, інформація про них, загальний стаж роботи) (від 0 до 0,75).

ф) Наявність на сайті таких показників як чиста вартість активів, кількість учасників всього та кількість учасників, які отримують виплати, дохідність, кількість пен-

сійних внесків та виплат. За кожний показник по 0,1 балу плюс 0,4 бали за можливість обирати період

г) Наявність фінансової звітності на сайті або сторінці НПФ (0,5 балів).

х) Наявність можливості отримання власного кабінету (0,5 балів).

Максимальна оцінка за якісними показниками – 10, таким чином отримуємо показник доступності та відкритості інформації НПФ. Виявлено, що рейтинг доступності та відкритості інформації залежить від адміністратора НПФ.

Перейдемо до кількісних показників. Первинні показники діяльності містяться у фінансовій звітності НПФ [2].

Для оцінки ефективності діяльності НПФ обрано основні показники, розрахунок та зміст яких представлено в таблиці 1. При аналізі діяльності НПФ більше значення показників 1-6 конкретного НПФ порівняно з іншими НПФ є позитивним, показник 7 чим менше, тим краще. На основі показників 1–4 розраховується приріст значень інвестиційного прибутку, чистого прибутку, чистих активів, чистої вартості одиниці пенсійних внесків НПФ та прибутковості чистих активів. Зростання цих показників у динаміці свідчить про позитивні тенденції.

Таблиця 1

Система показників для оцінки результатів діяльності НПФ*

Показник	Розрахунок	Зміст
1	2	3
1. Чиста вартість активів (вартість чистих активів) НПФ (грн.)	Різниця між вартістю активів НПФ на день проведення підрахунку та загальною сумою зобов'язань НПФ, що підлягають виконанню на день проведення підрахунку.	Характеризує обсяг активів, що покривають зобов'язання перед учасниками НПФ по пенсійних накопиченнях.
2. Кількість учасників	Загальну чисельність учасників НПФ за даними фінансової звітності	Характеризує оцінку результативності НПФ щодо залучення учасників.
3. Прибуток (збиток) від інвестування активів НПФ (грн.)	Сума доходів від здійснення операцій з активами НПФ за і-тий період + сума пасивних доходів, отриманих на активи НПФ за і-тий період + сума інших доходів (втрат) НПФ – сума понесених витрат, в т. ч. сплачених податків за і-тий період.	Відображає прибуток (збиток), отриманий в результаті інвестування активів НПФ.
4. Чиста вартість одиниці пенсійних внесків НПФ (ЧВО)	Визначається шляхом ділення чистої вартості активів НПФ на загальну кількість одиниць пенсійних внесків на день підрахунку. ЧВО на день надходження першого пенсійного внеску до НПФ встановлюється у розмірі 1 гривня.	Відображає зміну вартості кожної 1 грн., що надійшла до НПФ у вигляді пенсійних внесків, отже показує збільшення або зменшення суми пенсійних внесків.

1	2	3
5. Коефіцієнт номінального доходу пенсійного фонду	$K_{нд} = \left(\frac{ЧВО_i}{ЧВО_{i-1}} - 1 \right) * \frac{365}{K} * 100,$ де ЧВО _i – чиста вартість одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду на кінець звітного періоду; ЧВО _{i-1} – чиста вартість одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду на початок звітного періоду; К – к-сть календарних днів у розрахункову періоді (для розрахунку за рік К дорівнює 365).	Показує на скільки збільшилась кожна вкладена одиниця пенсійних активів.
6. Коефіцієнт реального доходу пенсійного фонду	$K_{рд} = \left(\frac{ЧВО_i * 100}{ЧВО_{i-1} * I} - 1 \right) * \frac{365}{K} * 100,$ де ЧВО _i – чиста вартість одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду на кінець звітного періоду; ЧВО _{i-1} – чиста вартість одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду на початок звітного періоду; I – індекс споживчих цін (рівень інфляції) за звітний період. К – к-сть календарних днів у розрахункову періоді (для розрахунку за рік К дорівнює 365).	Показує на скільки збільшилась кожна вкладена одиниця пенсійних активів враховуючи фактор інфляції.
7. Коефіцієнт витратності на обслуговування НПФ	Відношення суми витрат на надавачів послуг за і-тий період до загальної суми активів НПФ, загальна за і-тий період Сума витрат надавачів послуг складається з сума витрат на оплату послуг з адміністрування НПФ, з управління активами НПФ, послуги зберігача та з проведення аудиту НПФ	Характеризує використання пенсійних активів на покриття витрат на обслуговування НПФ,

*складено авторами за [9, 10, 12]

Детальний фінансовий аналіз діяльності НПФ можливо проводити за показниками квартальної та річної звітності, але недоліком його є неоперативність. Тому потрібне експрес-оцінювання, яке буде показувати окремі показники діяльності на певний на момент часу. Для цього доцільно використовувати показник зміни чистої вартості одиниці пенсійних внесків (далі – ЧВО) та графік ЧВО з початку діяльності фонду. Оскільки чиста вартість одиниці пенсійних внесків на день надходження першого пенсійного внеску до пенсійного фонду встановлюється у розмірі 1 гривня, то чим більший цей показник на певну дату, тим більше зросли внески учасника. Але треба враховувати фактор інфляції, тому одночасно на графіку необхідно представити графік індексу інфляції для відображення реального доходу.

Запропонована база даних НПФ повинна містити всі фінансові звітності НПФ в доступному для обробки вигляді та надавати користувачам інформацію за введеними запитом. Доцільно занести всю інформацію, яка описана вище по якісним показникам, та розраховувати коефіцієнти номінального та

реального доходу та коефіцієнти витратності на обслуговування НПФ.

За допомогою адитивної згортки розраховуємо інтегральний показник оцінки НПФ на основі 4 представлених показників, а саме чиста вартість одиниці пенсійних внесків, середній коефіцієнт реального доходу пенсійного фонду за 2016–2018 роки, коефіцієнт витратності на обслуговування та загальний показник доступності та відкритості інформації НПФ. Значення інфляції за даними статистики 12,4% у 2016 р., 13,7% у 2017 р., 9,8% у 2018 р. Кожен з показників має однаковий коефіцієнт значимості. В результаті розрахунків отримуємо рейтинг НПФ, який представлено в таблиці 2.

НПФ суттєво відрізняються за розмірами чистих активів та кількістю учасників. Тому з погляду державного регулювання, оцінки впливу на державні фінанси та соціальне забезпечення проведемо кластерний аналіз за показниками чистої вартості активів, кількості учасників, чистої вартості одиниці пенсійних активів та середньому за три попередні роки (2016–2018) значенню коефіцієнту реального доходу.

Рейтингування НПФ за інтегральним показником*

місце	НПФ	Чиста вартість одиниці пенсійних активів на 31.12.2018	Середній за три роки (2016-2018) коефіцієнт реального доходу	Коефіцієнт витратності на обслуговування НПФ у 2018 році	Рейтинг відкритості та доступності на 1.09.2018	Інтегральні показник
1	2	3	4	5	6	7
1	ПриватФонд	6,764803	0,51%	3,17%	8,2	0,8690
2	Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України	3,654479	3,24%	0,24%	9,15	0,8517
3	Укрексімбанк	4,040658	5,36%	0,79%	7,35	0,8028
4	Династія	3,56	4,38%	2,96%	8,5	0,7879
5	ОТП Пенсія	3,954552	0,89%	4,23%	8,75	0,7713
6	Емерит-Україна	4,816474	1,87%	3,38%	7,35	0,7701
7	Лаурус	3,641683	1,24%	4,41%	8,6	0,7533
8	Соціальний стандарт	3,68093	0,81%	4,23%	8,5	0,7514
9	Столичний резерв	2,623426	-0,03%	2,01%	8,7	0,7497
10	Резерв Рівненщини	2,978338	0,56%	4,28%	8,7	0,7306
11	Резерв Тернопілля	3,125983	-0,27%	4,55%	8,7	0,7269
12	ВСІ	3,57553	-6,02%	5,78%	9,3	0,7125
13	Магістраль	2,351857	0,54%	3,64%	8,5	0,7100
14	Фонд пенсійних заощаджень	1,665051	3,43%	3,84%	8,5	0,6985
15	Надійна перспектива	2,40424	-3,24%	3,69%	8,5	0,6887
16	Джерело	1,611426	0,47%	3,43%	8,5	0,6855
17	Покрова	2,844126	-5,25%	6,34%	9,3	0,6811
18	Арта	3,185161	-4,91%	5,44%	8,5	0,6801
19	Соціальна перспектива	3,092993	-2,07%	6,33%	8,5	0,6796
20	Український пенсійний контракт	2,054616	-0,03%	4,81%	8,5	0,6771
21	Прикарпаття	1,994917	1,39%	2,94%	7,35	0,6698
22	Турбота	1,561093	-5,50%	3,98%	9,3	0,6696
23	Європа	1,840511	-2,99%	6,58%	9,3	0,6537
24	Фармацевтичний	3,008709	0,27%	4,22%	6,6	0,6526
25	Креміль	1,161001	-2,53%	5,30%	9,3	0,6514
26	Пенсійний капітал	1,75591	-2,00%	5,51%	8,5	0,6435
27	Гірничо-металургійний професійний пенсійний фонд	1,724146	-4,17%	6,73%	9,3	0,6400
28	Шахтар	2,43394	-5,79%	6,73%	8,5	0,6269
29	Українська пенсійна спілка	1,757834	-6,81%	5,10%	8,5	0,6215
30	Українська Пенсійна Фундація	1,89293	7,93%	1,18%	4,05	0,6094
31	Гарант - Пенсія	1,831915	-9,04%	7,22%	9,3	0,6076
32	ВНПФ "Соціальна підтримка"	1,081056	-9,11%	6,60%	9,3	0,5892
33	Соціальні гарантії	2,357146	-0,23%	3,90%	5,35	0,5839

1	2	3	4	5	6	7
34	Ініціатива	1,283496	-4,70%	7,19%	8,5	0,5836
35	Фріфлайт	0,831448	-6,14%	6,54%	8,5	0,5685
36	Взаємодопомога	0,625161	-3,92%	7,96%	8,5	0,5518
37	Причетність	2,17299	-10,28%	6,99%	7,2	0,5381
38	Перший Нафтогазовий	0,662286	-8,95%	9,09%	9,3	0,5354
39	Дністер	1,766907	-2,37%	5,17%	3,75	0,4698
40	Європейський вибір	1,903417	-10,97%	6,15%	5,2	0,4626
41	Професійний пенсійний фонд Незалежної галузевої професійної спілки енергетиків України	1,777425	-6,43%	5,82%	4,25	0,4546
42	Український пенсійний фонд	1,01578	0,44%	8,16%	4,65	0,4452
43	Український пенсійний капітал	1,623443	-5,74%	6,61%	4,1	0,4350
44	Всеукраїнський пенсійний фонд	1,255674	-4,31%	5,00%	3,5	0,4327
45	Перший профспілковий	1,51081	-5,23%	5,45%	3,5	0,4297
46	Україна	1,95523	-4,03%	4,95%	2,6	0,4275
47	Ніка	0,726686	-8,89%	3,53%	3,75	0,4186
48	Національний	0,391166	-6,43%	6,50%	3,5	0,3646
49	Довіра-Україна	1,84626	-4,96%	8,69%	2,6	0,3592
50	Надія	1,38509	-3,77%	8,63%	2,6	0,3501
51	Золотий вік	1,14825	-5,45%	7,60%	2,6	0,3475
52	Корпоративний недержавний пенсійний фонд ТПП України	0,165291	-32,39%	5,11%	5,85	0,3123
53	Пенсійна опіка	0,612743	-34,34%	2,19%	3,75	0,2849
54	Українська ощадна скарбниця	0,92557	-19,12%	12,28%	3,35	0,2128
55	Хлібний	0,609705	-13,81%	16,13%	3,5	0,1775

* розраховано авторами за даними фінансової звітності НПФ

До першого кластеру увійшов Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України. Він є лідером за величиною чистих активів (майже 50% від чистих активів системи). Та має максимальний прибуток від інвестування активів (більше 60% від суми прибутку всієї системи у 2017 році). Діяльність даного НПФ найбільше впливає на всю систему стосовно приросту активів. Хоча чиста вартість одиниці пенсійних активів має не найвище значення, коефіцієнт реального доходу був додатний. Збитки даного НПФ також значно впливають на показники всієї системи, як було у 2015 році.

До другого кластеру віднесено НТ «НПФ НКПФ ВАТ «Укресімбанк», ВНПФ

«ПриватФонд», «ОТП Пенсія», «Емерит-Україна». Вони мають значний обсяг активів (2–5 місця серед всіх НПФ) та високі показники чистої вартості пенсійних активів, але коефіцієнт реального доходу за 2017 рік ВНПФ «Емерит-Україна» має від'ємний.

До третього кластеру віднесено НПФ «Фармацевтичний», Професійний пенсійний фонд Незалежної галузевої професійної спілки енергетиків України, «ВСІ», «Династія». Ці фонди схожі за розміром величини чистих активів (6–9 місце) та кількістю учасників (хоча НПФ Фармацевтичний має значно меншу кількість учасників).

До четвертого кластеру віднесено наступні НПФ: «Україна», «Український пенсійний фонд», «Соціальний стандарт», «Ма-

гістраль», «Причетність», «Європа», «Соціальна перспектива», «АРТА», «Ніка». Цей кластер відрізняється меншою величиною активів та кількістю учасників у кожного з фондів. Таким чином результати діяльності саме цих фондів впливають на більшість учасників системи НПФ. Хоча значення чистої вартості одиниці пенсійних активів більшості НПФ даного кластеру більше 1, але коефіцієнт реального доходу у більшості менше 0.

П'ятий кластер найбільший. До нього входять всі інші НПФ. Характерними рисами є невелика кількість учасників, невеликий розмір чистих активів, та невелика чиста вартість одиниці пенсійних внесків. Треба зазначити, що з 58 НПФ, які досліджувались, 3 припинили свою діяльність у 2019 році шляхом приєднання до інших НПФ. Інформацію про 4 із 62 зареєстрованих на 31.12.2018 року НПФ не було знайдено у відкритому доступі.

Висновки. Система недержавних пенсійних фондів була досліджена за допомогою розрахунку якісних та кількісних показників НПФ. За якісними показниками наповнення сторінок НПФ у відкритому доступі розраховано загальний показник доступності та відкритості інформації НПФ, який враховується в інтегральному показнику. Інтегральний показник оцінки НПФ розраховується на основі 4 показників та дозволяє провести рейтингування привабливості НПФ для вкладників. На першому місці ВПФ «ПриватФонд». Другий та третій показник мають корпоративні НПФ Національного банку України та «Укркресімбанку».

Розподілення НПФ за допомогою кластерного аналізу дає змогу більш детально проводити прогнозування щодо розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Аналіз показників діяльності учасників добровільного пенсійного забезпечення показує слабкий розвиток цього рівня пенсійної системи України. Також виявлені диспропорції в розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України, який є лідером за багатьма позиціями, не є доступним для всіх.

Найбільший за розміром учасників НПФ Магістраль входить до четвертого кластеру. Результати його фінансових показників свідчать про недостатню ефективність, але щодо якісних показників доступності та відкритості інформації він один з найкращих.

ВПФ «ПриватФонд» має найбільшу величину чистої вартості пенсійних активів, відноситься до третього кластеру, має хороший показник відкритості та доступності, але коефіцієнт реального доходу за 2016 рік був від'ємним.

Постійний моніторинг інформації за допомогою накопичення в базі даних та методичних рекомендацій щодо аналізу повинен допомогти тим, хто тільки планує обрати НПФ, приймає участь у НПФ з недостатнім рейтингом відкритості та доступності інформації.

Література

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
3. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html>
4. Валовий внутрішній продукт за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Основні показники ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Якімова Л. П. Економічне-математичне моделювання системи актуарного оцінювання недержавних пенсійних фондів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Л. П. Якімова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/571>.
7. Малишко С. О. Вибір фінансових стратегій недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С. О. Малишко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Х., 2016. – 20 с.
8. Теслюк С. А. Фінансові ресурси недержавних пенсійних фондів в Україні: автореф. дис. канд.

екон. наук : 08.00.08 / С. А. Теслюк; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2018. – 20 с.

9. Методика аналізу та оцінки недержавних пенсійних фондів та компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uaib.com.ua/files/articles/369/29_4.doc.

10. Alserda, G. A. G. X-efficiency and economies of scale in pension fund administration and investment / G. A. G. Alserda, J. A. Bikker, F. S. G. Van Der Lecq // *Applied Economics*, 50(48), 5164-5188. – 2018. Available at: <https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1486011>.

11. Рейтинг відкритості недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finpost.com.ua/news/1229>.

12. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. пос./ С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. - К. : Знання, 2010. – 532 с.

Reference

1. Закон України «Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia». Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.

2. Закон України «Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia». Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

3. Informatsiia pro stan i rozvytok nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia Ukrainy. Retrieved from <https://nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html>

4. Valovyi vnutrishniy produkt za 2018 rik. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Osnovni pokaznyky rynku pratsi. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

6. Yakymova, L. P. Ekonomichne-matematyчне modeliuвання systemy aktuarnoho otsiniuvannia nederzhavnykh pensiinykh fondiv. *Candidate's thesis*. Retrieved from <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/571>

7. Malyshko, Ye.O. (2016). Vybir finansovykh stratehii nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia subiektamy pidpriemnytstva. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet.

8. Tesliuk, S.A. (2018). Finansovi resursy nederzhavnykh pensiinykh fondiv v Ukraini. *Candidate's thesis*. Lviv: Lvivskyy natsionalnyy universytet.

9. Metodyka analizu ta otsinky nederzhavnykh pensiinykh fondiv ta kompanii z upravlinnia aktyvamy nederzhavnykh pensiinykh fondiv. Retrieved from www.uaib.com.ua/files/articles/369/29_4.doc.

10. Alserda, G. A. G. X-efficiency and economies of scale in pension fund administration and investment / G. A. G. Alserda, J. A. Bikker, F. S. G. Van Der Lecq // *Applied Economics*, 50(48), 5164-5188. - 2018. Available at: <https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1486011>

11. Reytynh vidkrytosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv. Retrieved from <http://finpost.com.ua/news/1229>

12. Naumenkova, S.V. & Mishchenko, S.V. (2010). Rynok finansovykh posluh. Kyiv: Znannia.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ

О. Ю. Приходченко, старший преподаватель, Национальная металлургическая академия Украины, С. Д. Приходченко, к. т. н, ассистент, НТУ «Днепропетровская политехника»

Целью работы является разработка теоретических основ информационного обеспечения и комплексной системы показателей для поддержки принятия решений участниками системы негосударственного пенсионного обеспечения. В статье сделан анализ результатов деятельности системы негосударственных пенсионных фондов (далее – НПФ) Украины с 2006 по 2018 год.

Использованы следующие методы: системный – для выявления факторов, влияющих на выбор субъекта негосударственного пенсионного обеспечения, метод финансовых вычислений для оценки деятельности НПФ, метод кластерного анализа – для структуризации рынка негосударственных пенсионных фондов, метод аддитивной свертки критериев для расчета интегрального показателя оценки НПФ, метод рейтингования – для оценки доступности и открытости информации и интегрального показателя оценки НПФ.

В работе представлена разработанная система количественных и качественных показателей деятельности НПФ, с помощью которой был проведен анализ пятидесяти восьми НПФ Украины состоянием на 31.12.2018 р. Усовершенствована система качественных показателей оценки открытости и доступности информации о НПФ. Предложен и рассчитан интегральный показатель, который учитывает количественные и качественные параметры, а именно: показатель чистой стоимости единицы пенсионных активов, коэффициент реального дохода средний за три последних года, коэффициент затратности на обслуживание НПФ и обеспе-

чение открытости и доступность информации о НПФ. Было выделено пять основных кластеров НПФ Украины по показателям чистой стоимости активов НПФ, количества участников, чистой стоимости единицы пенсионных активов, среднего за три последних года коэффициента реального дохода. Каждый из кластеров имеет свои особенности по влиянию на систему негосударственного пенсионного обеспечения, охват населения и эффективность деятельности. Выявлены диспропорции в развитии системы НПФ.

Разработаны методологические основы для информационного обеспечения анализа НПФ. Предложенная база данных, накопленная в ней информация, методические рекомендации по анализу должны помочь тем, кто только планирует выбрать НПФ или принимает участие в НПФ с недостаточным рейтингом открытости и доступности информации.

Ключевые слова: накопительный пенсионный фонд, чистые активы, чистая стоимость единицы пенсионных взносов, коэффициенты номинального и реального дохода, коэффициент затратности на обслуживание НПФ, доступность и открытость информации, кластерный анализ.

INFORMATION SUPPLY AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ANALYSIS OF NON-STATE PENSION FUNDS

*O. Y. Prykhodchenko, Senior Lecturer, National Metallurgical Academy of Ukraine,
S. D. Prykhodchenko, Ph. D (Tech.), Assistant Lecturer, Dnipro University of Technology*

The article provides an analysis of the performance of the system of non-governmental pension funds (NPFs) of Ukraine from 2006 to 2018. The purpose is to develop the theoretical foundations of information support and a comprehensive system of indicators to support customers' decisions in the non-state pension system.

The following methods were used: systemic - to identify factors that influence the choice of a non-governmental pension entity, method of financial calculations to evaluate the activity of NPFs, method of cluster analysis - to structure the market of non-state pension funds, method of additive convolution of criteria for calculating the integral index of assessment, a rating method for assessing the accessibility and openness of information and the integrated NPF valuation index.

The paper presents the developed system of quantitative and qualitative indicators of NPF activity, by means of which 58 NPFs of Ukraine were analyzed on 31.12.2018. The system of qualitative indicators of estimation of openness and accessibility of information on NPF has been improved. An integral indicator is proposed and calculated that includes quantitative and qualitative parameters, namely the indicator of the net asset value of a retirement asset, the coefficient of real income over the last three years, the coefficient of the cost of servicing NPFs and the openness and accessibility of NPF information. Five main clusters of NPFs of Ukraine were identified according to the indicators of the net asset value of the NPFs, the number of participants, the net asset value of the pension assets, the average real income ratio over the last three years. Each of the clusters has its own peculiarities regarding the impact on the private pension system, population coverage and performance. Disparities in the development of the NPF system have been identified.

Methodological bases for informational support of NPF analysis are developed. The proposed database, the information accumulated in it, the methodological recommendations for the analysis should help those who are planning to choose an NPF or participate in an NPF with a lack of openness and accessibility of information.

Keywords: cumulative non-state pension fund, net assets, net worth of unit contribution, nominal and real income ratios, NPF service cost ratio, accessibility and openness of information, cluster analysis.

Надійшла до редакції 16.05.19 р.